

AGRÁRVÁLLALKOZÁSOK A NÉMET KERESKEDELMI TÖRVÉNYBEN AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE GERMAN COMMERCIAL CODE

Gyuris Árpád

jogtanácsos

független kutató

E-mail: gyurisarpadpeter@gmail.com

Összefoglalás

A tanulmány bemutatja, hogy a német Kereskedelmi Törvénykönyv (Handelsgesetzbuch, HGB) milyen módon definiálja a kereskedő fogalmát, amely lényeges feltétele a német kereskedelmi szabályok alkalmazásának. A kereskedő a német jog szerint lehet természetes vagy jogi személy. A HGB hatályba lépésekor (1900) még nem adta meg az agrárvállalkozásoknak azt a lehetőséget, hogy kereskedőként jegyezthessék be magukat. Ez a helyzet 1976-ban változott meg, amikor az agrárvállalkozások regisztrálhatták magukat kereskedőként. Ennek a megoldásnak különösen az újonnan létrejött és modern elvek alapján működtetett agrárvállalkozások esetében volt jelentősége. A hatályos szabályozás legfőbb különbsége az egyes gazdasági szektorok között, hogy a szorosán vett kereskedelmi tevékenységet folytató vállalkozások akár regisztráció nélkül is kereskedőnek minősülnek, míg az agrárvállalkozások csak nyilvántartásba vétel után kaphatják meg a státuszt.

Abstract

The paper intends to present how the German Commercial Code (Handelsgesetzbuch, HGB) defines the concept of merchant (Kaufmann), which crucially determines the applicability of German laws related to commerce. Merchants can both be natural or legal persons according to German law. In 1900, when the HGB stepped in force, agrarian companies were not granted the opportunity to register themselves as merchants. This approach changed in 1976, when agrobusinesses were offered the opportunity to be considered merchants, which had particular significance in the case of new agrarian companies run on the basis of modern principles. The most significant difference in the current regulation between different types of businesses and persons is that those carrying out commercial activities in the strong sense count as merchants even without registration (if the aim of the business requires this), whereas agrobusinesses do not, they only acquire this status after registration.

Kulcsszavak: német jog, kereskedelmi jog, agrárvállalkozások

JEL besorolás: K22, Q10

LCC: K, S

A kereskedelmi törvények

A lényegi kérdések tárgyalása előtt indokoltnak tűnik néhány fogalmat tisztázni. Az egyik kérdés, hogy mi is az a kereskedelmi jog. Magyarországon általános magánjogról (monista rendszerről) beszélünk, ahol egy kódex szolgálja ki az általános magánjog és a kereskedelmi/gazdasági jog igényeit. Vannak olyan országok is, ahol a jogrendszerekben megtalálható az általános magánjogtól elkülönült kereskedelmi jog. A kereskedelmi jog születése gyakran megelőzte a modern általános magánjogi kódexek kialakulását. A kereskedelmi jog történelmileg azért jelent meg, mert nem voltak olyan szabályok, amelyek az árucserét és a nemzetközi gazdálkodás kereteit ki tudták volna elégíteni, illetve a kereskedők is

a saját szokásaikat akarták alkalmazni. A kereskedelmi jog pozitívumai közül ki kell emelnünk a gyors üzletkötés lehetőségét, a biztonságot, a profit-orientáltságot és az egységes gyakorlatra törekvést a nemzetközi kereskedelemben. A kereskedelmi jog ráadásul sokkal gyorsabban is fejlődött, mint az általános magánjog (Horváth, 2006).

A kereskedelmi jog tehát egy olyan jogterület, amely a kereskedők, valamint a kereskedelem igényeit akarja kielégíteni. A különböző áruk, és ennek kapcsán a szerződések tömeges forgalmához illeszkedik (amelyek gyakran írás nélkül jöttek létre, bizalom alapján), kitér továbbá a kereskedelem sajátos szereplőinek (cégvezető, ügynök, fuvarozó stb.) a tevékenységére. Vannak olyan területek, ahol fontos volt, hogy ne az általános magánjogi szabályok érvényesüljenek, hanem a kereskedelem joga (például a biztosítási vagy kiadói ügyletek) (Horváth, 2006).

Magyarországon a 1875:37. tc. volt az első magyar kereskedelmi törvény, amit 1945-ig számos alkalommal ki is egészítettek, például a váltó, csekk, védjegy, légi fuvarozás, az értékpapírok, a biztosítás, a tisztességtelen verseny, ill. a kartellek szabályaival. A magyar törvénynek az előképe az 1862. évi német kereskedelmi kódex volt. A kereskedelmi jognak a törvények mellett jelentős forrásai a kereskedelmi szokások és szokványok, valamint a bírói gyakorlat is (Horváth, 2006).

A német Kereskedelmi törvény

A Kereskedelmi Törvénykönyv (Handelsgesetzbuch – HGB) a német kereskedelmi jogra vonatkozó legfontosabb szabályokat gyűjti össze. A német jogban ezzel párhuzamosan létezik az általános magánjoggal foglalkozó Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB), amely a kereskedőkre nézve a HGB mellett csak kiegészítő jellegű (szubszidiárius). A kereskedelmi jogban ugyanakkor egyre fontosabbá váltak az Európai Unió különböző szabályai is. 1894-ben kezdődött meg a német kereskedelmi törvénykönyv előkészítése. A legfontosabb cél az volt, hogy a kereskedelmi törvény a polgári törvénykönyvvel összhangba kerüljön (Schmidt, 2010). A HGB 1897. május 10-én jelent meg a Hivatalos Lapban (Reichsgesetzblatt), és a Polgári Törvénykönyvvel együtt 1900. január 1-jén lépett hatályba.

A kereskedelmi szabályozás alapvető koncepciójáról röviden érdemes elmondani, hogy a világban két fajtája alakult ki. Az egyik az objektív megközelítés, amelyre a francia jog lehet a példa (*droit réel*): a Code de Commerce (Kereskedelmi Kódex) meghatározza, hogy mely jogviszonyok kapcsán kell beszélni kereskedelmi tevékenységről. A német HGB viszont a szubjektív megközelítést használja (*droit personnel*), ahol a kereskedő (Kaufmann) meghatározása a lényeges elem (Dalhuisen, 2013/a). Időközben egy harmadik megközelítés is megjelent a világban, ami a kétfajta szemléletet ötvözi egymással (Bárdos – Menyhárd, 2008).

A német jogban nem találunk egy általános kereskedői meghatározást, hanem több definíció is rendelkezésre áll, ami az alkalmazásukat nem teszi egyszerűvé. Érdekes továbbá, hogy a kereskedői státusz használata mellett Németországban is szerepet kap a kereskedelmi cselekmények meghatározása (Handelsgeschäfte), bár bizonyos tevékenységeket eleve kereskedelmi jellegűeknek tekintenek. Másrészt bizonyos kereskedelmi tevékenységeket nem kereskedők is folytathatnak, például csekket írhatnak vagy váltókat állíthatnak ki, amelyekre külön jogszabály vonatkozik. Ha a nem kereskedők kereskedelmi tevékenységet folytatnak, akkor a tevékenységükre is vonatkozhat a kereskedelmi törvénykönyv. Dalhuisen (2013/a) szerint zavaró a kereskedelmi jogban, hogy sem a kereskedő, sem a kereskedelmi tevékenység fogalma nem határozható meg a másik meghatározása nélkül.

A kereskedő fogalma

A hatályos HGB 1.-7. paragrafusai meghatározzák (1. táblázat), hogy ki tekinthető kereskedőnek (Kaufmann). Az első paragrafus szerint az a kereskedő, aki kereskedelmi tevékenységet folytat (Istkaufmann). A szakasz második bekezdése szerint minden kereskedelmi vállalkozás kereskedelmi tevékenységnek tekinthető, kivéve, ha a vállalkozás jellege nem igényli a kereskedői státusz meglétét. Bármely természetes vagy jogi személy lehet kereskedő (Fülöp, 2012). A második paragrafus kifejti, hogy abban az esetben, ha az előző szakasz második bekezdése szerint a tevékenység nem számítana kereskedelmi vállalkozásnak, akkor is kérhető a kereskedelmi nyilvántartásba vétel (pl. egy jogi személy számára), és így megszerezhető a kereskedői státusz (Kannkaufmann).

1. táblázat: A HGB kereskedő típusai

A HGB különböző Kaufmann típusai				
<i>Istkaufmann</i> / kereskedő tevékenysége szerint	<i>Kannkaufmann</i> / kereskedő lehet	<i>Fiktivkaufmann</i> / fiktív kereskedő	<i>Scheinkaufmann</i> / színlelt kereskedő	<i>Formkaufmann</i> / forma szerinti kereskedő
HGB 1. § bárki, aki kereskedelmi tevékenységet t folytat minden kereskedelmi vállalkozás kereskedelmi tevékenység kivéve: a vállalkozás jellege nem igényli a kereskedői státusz meglétét. bejegyzés deklaratív hatályú, de kötelező számukra	HGB 2. § kisvállalkozások, akiknek tevékenysége nem számít automatikusan kereskedelminek, kérhetik a kereskedelmi nyilvántartásba a bejegyzést (konstitutív hatályú) HGB 3. § mezőgazdasági vagy erdészeti vállalkozások, akiknek szükségük van kereskedő státuszra regisztrálhatják magukat (konstitutív hatályú)	HGB 5. § pl. egy vállalkozó (vagy cég), aki kéri a kereskedői nyilvántartásba a bejegyzését a bejegyzés egy fikció a kereskedői státuszról (konstitutív hatályú)	HGB 6. § viselkedésével kereskedő benyomását kelti -jöhiszemű harmadik féllel szemben kereskedőként kell kezeln	HGB 6. § -kereskedői társaságok: pl. OHG, KG -jogi személyek: pl. részvénytársaság (AG), az európai részvénytársaság (SE), a korlátolt felelősségű társaság (GmbH), a bejegyzett szövetkezet (eG), az európai szövetkezet (SCE), európai gazdasági érdekcsoport (EWIV) be kell jegyezniük magukat (konstitutív hatályú)

Forrás: saját szerkesztés (2020)

A harmadik paragrafusban szerepelnek az agrártársaságokra vonatkozó rendelkezések. Az első bekezdés szerint az első paragrafus rendelkezései nem vonatkoznak a mezőgazdasági és erdészeti tevékenységekre. Egy olyan mezőgazdasági vagy erdészeti vállalkozás esetében, amelyet a típusa vagy a nagysága miatt „kereskedő módon” (kaufmännischer Weise) kell működtetni, a 2.§ azzal a feltétellel érvényes, hogy a cégjegyzékbe való felvétel után a cég törlése csak azon általános feltételek alapján történhet meg, amelyeket a „kereskedői módon” működtetett cégek megkívánnak. A szakasz harmadik bekezdése utal arra, hogy ha egy olyan társaság kívánja magát bejegyeztetni, amelynek a mezőgazdasági vagy erdőgazdálkodási

működése csak melléktevékenység, akkor is alkalmazni kell a megfelelő rendelkezéseket a kiegészítő kereskedelemre (Kannkaufmann).

A negyedik paragrafus hatályát veszítette. Az ötödik szakasz szerint, ha egy céget nyilvántartásba vettek a cégjegyzékben (Handelsregister), és valaki erre hivatkozik, akkor annak nem lehet azzal ellentmondani, hogy a cég nem felel meg a „kereskedelmi cég” fogalmának (Fiktivkaufmann).

A hatodik paragrafus kifejezi, hogy a kereskedőkre vonatkozó rendelkezéseket a kereskedelmi társaságokra is alkalmazni kell (Scheinkaufmann és Formkaufmann). A hetedik paragrafus pedig kivételt fogalmaz meg a közjogi rendelkezések kereskedelmi tevékenységet érintő szabályainak alkalmazása alól.

A magyar jogban is létezik a kereskedelemmel kapcsolatban jogszabály, a 2005. évi CLXIV. törvény a kereskedelemről. Ez a törvény azonban nem klasszikus értelemben véve kereskedelmi törvény, mint a HGB, hanem inkább bizonyos keretet ad a kereskedelemnek, és nem is annyira magánjogi, hanem inkább piac-igazgatási célja és eszközei vannak. Ebben a jogszabályban szerepel a kereskedő kifejezés, amely arra a személyre utal, aki kereskedelmi tevékenységet folytat (2.§ 11. pont) Másik lényeges fogalom a 2. § 5a. pontban a helyi termelői piac: olyan piac, ahol a kistermelő ... működő gazdaságából származó mezőgazdasági-, illetve élelmiszeripari termékét értékesíti.

A mezőgazdasági tevékenység és a mezőgazdasági üzemek

Vizsgáljuk meg, hogy milyen tevékenységek és üzemek számítanak mezőgazdasági jellegűnek a német jog szerint.

Oetker (2019) meghatározása szerint a mezőgazdaság fogalma növényi és állati nyersanyagok kitermelését takarja a talaj tervezett felhasználása és forgalmazása révén (illetve ezek további feldolgozását és viszonteladását). Teichmann (2013) szerint a mezőgazdasági tevékenységhez különösen fontos a földhasználat kérdése. A mezőgazdasági tevékenység magában foglalja a zöldségfélék, gyümölcsök, bor, szántóföldi növények, dohány, búza, rozs és zab termesztését. Ezenkívül a szarvasmarha- és lótenyésztés is idetartozhat, amennyiben ezek a földhasználathoz kapcsolódnak. Az állatok takarmányának teljes egészében vagy túlnyomórészt saját termesztésből kell származnia (saját rétek, saját legelőterületek). A hizlaló és tenyésztő gazdaságok, valamint a baromfitartó telepek nem tartoznak szigorú értelemben ennek a meghatározás alá, mert a termékeiket (pl. tojás, hús) főleg takarmány vásárlásával, nem pedig saját földhasználatuk révén nyerik. Egy mezőgazdasági vállalkozás létezéséhez ugyanakkor nem elengedhetetlen a földtulajdon (a haszonbérlet és a haszonélvezet is elegendő). A kisállattenyésztés, a halászat, valamint a kutya- és madártenyésztés esetében sincs földhasználat, ezért ezeket sem tekintik szorosan véve mezőgazdasági tevékenységnek. Teichman (2013) azt is hozzáteszi, hogy azok a vállalatok, amelyek nem használják a talajt, hanem inkább feldolgozzák azt, szintén nem végeznek mezőgazdasági tevékenységet. Ilyen módon nem számít ténylegesen mezőgazdasági tevékenységnek például a homok, kavics, tőzeg kitermelése vagy éppen a kőbánya. Ezek a vállalkozások ugyanakkor lehetnek a mezőgazdaság kiegészítő vállalkozásai.

Mezőgazdasági üzetről (Betrieb) akkor beszélünk, ha a megtermelt termékeket (például vaját, sajtót, tejszínt, kolbászt és füstölt árut) értékesítik, még akkor is, ha az értékesítés piacokon történik, és nem a cég saját telephelyén (Teichmann, 2013). Bizonyos fokú függetlenség mellett

azonban lehet melléküzeme is a fő mezőgazdasági vállalkozásnak [1. HGB 3. § (3), továbbiakat l. lent].

A kertészetek esetében az a fő kérdés Teichmann (2013) szerint, hogy a növények vásárlása és ezáltal a tényleges kereskedelem áll-e előtérben vagy a saját termesztés. Ha a vállalkozás a saját művelésre összpontosít, akkor számít mezőgazdaságinak a HGB 3. §-a szerint. (Meg kell említeni, hogy általában véve a kereskedő státuszhoz tartozó lényeges elem a saját termékekkel történő kereskedelem).

Teichmann (2013) szerint az erdőgazdálkodás célja az erdők rendszeres erdőtelepítéssel és erdőirtással történő felhasználása. Az erdőgazdálkodáshoz tartoznak például a faiskolák is.

Az osztrák jogot tárgyaló Rebhahn (1997) szerint, ha egy vállalatot nem a termelés jellemzi, hanem inkább a megvásárolt termékek kereskedelme, akkor inkább tényleges kereskedő. A mezőgazdasághoz tartozhatnak például azok a vállalkozások is, ahol az ügyfelek maguk szedik a terményeket (pl. eperföld). Lényeges továbbá a mezőgazdaságban a növények művelése a talajon vagy a talaj segítségével, de ez nem foglalja magában például a kádakban történő gombatermesztést vagy akár a mezőgazdasági termékek feldolgozását és kereskedelmét sem. A mezőgazdaság magában foglalja a zöldség-kertészeteket is (Rebhahn, 1997).

A Rechtslexikon szerint, tekintettel arra, hogy a mezőgazdaság termelékenysége elmarad a kereskedelemtől és a szolgáltató szektoroktól, jelentős állami finanszírozást kap. Bár Rebhahn (1997) megjegyzi, hogy a mezőgazdaság és az erdészet fogalma és melléküzemeik a jövedelemadó szempontjából is relevánsak, amit az adózók (az átalány miatt) általában igyekeznek alábecsülni.

Meg kell említeni a mezőgazdasági üzem (landwirtschaftlicher Betrieb) fogalmát. A mezőgazdasági üzemben a talaj, termelési eszközök (felszerelések) és az emberi munka hármas termelési tényezőjét kapcsolják össze és egy szakértelemmel bíró vállalkozó alatt egyesítik. A mezőgazdasági üzem jellegzetessége, hogy nemcsak technikai-szervezeti szempontból lesz a termelés vagy a munka egysége, hanem magát a vállalkozást is megtestesíti (Norer, 2005). A mezőgazdasági vállalkozás fogalmának bevezetése az olasz agrártudomány hatására történt meg a német, majd az osztrák és a többi ország agrárjogi elméletében (Norer, 2005). Érdekes, hogy míg a nyugat-európai államokban elterjedt az agrárüzem önálló jogi kategóriaként, addig Magyarországon ez a szemlélet nem vert gyökeret. A magyar jog nem tekinti az agrárüzemet önálló jogi kategóriának, mivel sokszor a szabályozás alapkategóriája az őstermelő, egyéni gazdálkodó, vagy egy cég (Orlovits, 2009).

A HGB módosításai

A HGB hatálybalépésekor még a mezőgazdasági termelőkre, illetve vállalkozásokra nem alkalmazták a kereskedői meghatározást. A törvénykönyv 1. paragrafusának 1. bekezdése szerint a kereskedő a kereskedelmi tevékenység üzemeltetője. A 3. szakasz 1. bekezdése 1897. május 10-én így szólt: „Az 1. és 2. § rendelkezései nem vonatkoznak a mezőgazdaság és az erdészet működésére”. Ekkor még a mezőgazdasági vagy erdészeti társaság leányvállalatát lehetett kereskedőként regisztrálni. A harmadik szakasz tehát automatikusan kizárta a gazdát és erdészt (magánszemélyként) is a kereskedői státusz alkalmazása alól (Olshausen, 1998). Olshausen (1998) ugyanakkor hozzáteszi, hogy a HGB 3. cikkének (1) bekezdése jelezte, hogy a törvényhozás gazdaságnak (Gewerbe) tekinti a mezőgazdaságot és az erdőgazdálkodást. Ellenkező esetben ugyanis felesleges lett volna a 3. szakasz (1) bekezdésével kifejezetten kizárni az 1. és 2. szakasz alkalmazását a mezőgazdaság és az erdészet vonatkozásában.

A mezőgazdasági vállalkozásokra (gazdálkodók, erdészek) kereskedői jogállás hiányában nem vonatkoztak a kereskedelmi törvények kereskedelmi adásvételre vonatkozó rendelkezései. Ez azt jelentette praktikusán, hogy a kereskedő, aki árut vásárolt egy gazdától vagy erdésztől, kölcsönös kereskedelmi ügylet hiányában megtarthatta jótállási igényeit akkor is, ha nem vizsgálta meg rögtön a leszállított árukat, és nem volt akkor követelése. Továbbá a gazdák vagy erdészek nem követelhetek megfelelő kamatot a kereskedelmi törvénykönyv (HGB) 353. szakaszával összhangban az esedékes vételárért, mivel ehhez mindkét szerződéses partner kereskedői státuszára lett volna szükség. Ezen felül a HGB eredeti szabálya szerint sem engedélyezték a gazdák és az erdészek számára különböző – a HGB-ben biztosított - társasági formák választását. A kereskedelmi társaságoktól eredetileg a HGB 1. §-ának (2) bekezdése vagy a 2. §-a alapján megkövetelték a kereskedelmi tevékenységet. Viszont ez az elem hiányzott a 3. § meghatározása alapján egy mezőgazdasági vagy erdészeti vállalatnál (Becker, 2004). A mezőgazdasági termelők vagy vállalkozások társadalomban ábrázolt általános képeként derengett fel az a 19. századi elképzelés, amely a gazdákat és erdészeket „vagy földesúrként, vagy szegényként” ábrázolta (Reymann, 2009).

A modernebb, nagyobb léptékű mezőgazdasági vagy erdészeti műveletekhez egyre inkább szükség volt kereskedői értelemben működő mezőgazdasági vállalkozásokra is, ami a Szövetségi Bíróságot 1960-ban arra készítette, hogy bizonyos esetben (az ingatlan tulajdonának rendelkezésével kapcsolatos igények elévülésének szabálya BGB 196. §.) kereskedelmi tevékenységként azonosítson mezőgazdasági tevékenységet (BGH-Urteil v. 24.10.1960. - III ZR 142/59) (Reymann, 2009).

A mezőgazdasági termelők először a HGB-t módosító 1976. május 13-i jogszabály révén kapták meg a lehetőséget arra, hogy kereskedővé válhassanak. (Ez a jogszabály természetesen ebben az időben csak Nyugat-Németországra vonatkozott, hiszen ott maradt hatályban a HGB Németország kettéosztása után.) Ugyanakkor az agrárvállalkozók nem használták ki a lehetőséget arra, hogy OHG (Offene Handelsgesellschaft – közkereseti társaság) vagy KG (Kommanditgesellschaft – betéti társaság) társaságokat alapítsanak. Steding (2008) megjegyzi, hogy a mezőgazdaságban a HGB módosítása után is megmaradt a korábbi alapstruktúra. Norer (2005) szerint míg a nyugat-német vállalatok és a szövetkezetek alapvetően nem éltek a HGB és a kereskedői státusz nyújtotta lehetőségekkel a társaságalapítás terén, Kelet-Németországban viszont az akkori mezőgazdasági társasági formák szinte az összes olyan megoldást igénybe vették, amit a szocialista társasági jog kínált. Egy 1973-ból származó nyugat-német értékelés azt javasolta, hogy a törvényhozásnak, hogy nem kellene létrehozni külön társasági típusokat az egyes gazdasági szektorokban (Norer, 2005).

Az 1976. május 13-i törvény alapján a (HGB) 3. szakasza a mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdálkodóknak és erdészeknek megadta a kereskedelmi státusz igénylésének lehetőségét. Olshausen (1998) szerint a HGB 3. szakasza (1) bekezdésének csak az 1. szakasz rendelkezését kell ahhoz hatálytalanítani, hogy a gazdák és az erdészek megszerezhessék a kereskedői státuszt, bizonyos feltételek mellett (kereskedelmi létesítmények követelménye). Viszont a HGB 1. szakaszának (1) bekezdésében foglalt, a HGB felépítése szempontjából alapvető normamondat, miszerint valaki kereskedővé válik kereskedelmi tevékenysége révén, mezőgazdasági tevékenység végzése esetén csak a regisztrációt követően vált lehetővé (nem pedig elvileg automatikusan, ha valaki valamilyen kereskedelmi tevékenységet végez – 1. a Kaufmann különböző eseteit). Egy nyelvi probléma merül fel a HGB 3. §-ának (2) bekezdése megfogalmazásában, amely a HGB 2. §-ára hivatkozik. Ebben a normamondatban a bejegyzés szabad létrehozásának engedélyezéséről van szó, és ez a megfogalmazás nem feltétlenül érthető Olshausen szerint – mert vagy szabad létrehozni valamit, vagy engedélyhez kötött.

A törvényhozás viszont még az 1976-os módosító törvénnyel sem elégítette ki maradéktalanul a mezőgazdaságot (illetve az 1960-as ítéletben szereplő elvárást), mert az akkori megújítási folyamat összefüggésében is csak formálisan egyenlő feltételeket biztosított a gazdálkodóknak (az agrárvállalkozó regisztráltathatja magát, de nem jár neki automatikusan a kereskedői státusz, végső soron az adóhatékony GmbH & Co. KG – korlátolt felelősségű társaság és társasági tagként való hozzáférés) (Reymann, 2009). Bár ezt azzal a megjegyzéssel ki kell egészíteni, hogy egy családi gazdaság nem feltétlenül járna jobban a kereskedői státussal, és ez az öröklés (vagy adózás) kapcsán akár még nehezebbé is teheti az egész birtok átszállását.

A törvénnyel kapcsolatos viták során kifejezték, hogy a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás kereskedelmi jogból való kizárásával szembe megy az a gyakorlat, hogy a mezőgazdasági és erdőészeti nagyvállalatok is olyan formában szerveződnek és olyan körülmények között működnek, mint az egyéb társaságok, amelyek viszont szabadon vesznek részt a kereskedelmi forgalomban. Becker (2004) szerint a Reichstagban folytatott megbeszélésen az a félelem is megjelent, hogy a gazdák nem lesznek képesek kereskedelmi könyvelést szervezni, vagy nem találnak erre megfelelő személyzetet. Ma azonban a professzionális mezőgazdasági és erdőészeti vállalkozások a többi gazdasági szereplőhöz hasonlóan szerveződnek, így adott esetben a különleges helyzetük inkább jogpolitikai súrlódásokat okoz (Reymann 2009).

Természetesen a meglévő kereskedelmi jogszabályokat időről-időre felül kell vizsgálni, és ahol szükséges, aktualizálni kell a meglévő normákat. A német kereskedelmi jogot 1998-ban módosították egy nagyobb reform keretében (Handelsrechtsreformgesetz, HRefG 23.) Ennek az egyik célja volt például az, hogy a kereskedő (Kaufmann) meghatározását igyekeztek sokkal inkább érthetőbbé tenni és egyszerűsíteni. Az 1998. évi reformtörvény 3. szakasza a HGB korábbi 4. szakaszát hatálytalanította, valamint egyszerűsítette a HGB 2. szakaszát, úgy, hogy feltételezi egy vállalkozás kereskedői minőségét. A változtatás lényege, hogy ez a megoldás a kisebb vállalkozásoknak nyújt segítséget, amelyek nem igényelnek regisztrált kereskedői működési formát. Ugyanakkor Heidemann (2018) megjegyzi, hogy a kereskedői minőség meghatározásának változása nem jelentette azt, hogy teljesen módosult volna a kereskedői fogalom, és például a személy vagy vállalkozás (identitás) meghatározása helyett az ügylet fogalmára helyezték volna a hangsúlyt (l. a francia megoldást). A kereskedő / nem kereskedő megkülönböztetés szerves része a német jognak, és a polgári és adójog számos területét érinti. Egy személy vagy vállalkozás kereskedőként történő minősítése a HGB-ben jogi következmények egész sorát vonja maga után, mint például jelentéstételi és számviteli kötelezettségek, valamint a vállalkozás életét átfogó szabványok, amelyek a bejegyzéstől a nyilvántartásba vételig, a fizetésektől kezdve terjednek, és még akár egyes bűncselekmények esetében is releváns a kereskedő fogalma.

A HGB 1998-as reformja a mezőgazdaság vállalkozások kereskedői státuszát nem érintette. A mezőgazdasági és az erdőgazdálkodási vállalkozásoknak lehetőségük van önként regisztrálni a cégjegyzékbe - és így választhatják az egyes különleges társasági formákat is, ami miatt a szabályozás kritikákat kapott (GmbH and Co. KG). Ezt a lehetőséget azonban a gyakorlatban ritkán alkalmazzák (Norer, 2005) – ebben szerepet játszhat az is, hogy a családi gazdaságoknak nincs szükségük kereskedelmi jellegű társasági formákra.

Meg kell még említeni, hogy 1998 után is számos alkalommal módosították a német Kereskedelmi Törvénykönyvet (többek között pl.: 2002-ben a Transparenz- und Publizitätsgesetz - Az átláthatóságról és a nyilvánosságról szóló törvény; 2009-ben a Bilanzrechtsmodernisierungsgesetz - A számviteli törvény korszerűsítéséről szóló törvény, illetve 2015-ben a Bilanzrichtlinie-Umsetzungsgesetz - A számviteli irányelv végrehajtásáról

szóló törvény), de ezek a változtatások sem befolyásolták a kereskedő fogalmának meghatározását.

A mezőgazdaság kereskedői státusza a hatályos német szabályok szerint

Míg egyes szakmák esetében automatikusan jár a kereskedői minőség az adott tevékenység folytatásával, a kereskedői jegyzékbe történő bejegyzés nélkül, addig egy mezőgazdasági és erdészeti vállalkozás üzemeltetője akkor sem kereskedő, ha a német kereskedelmi törvény 1. § (2) bekezdésével összhangban folytatja a tevékenységét. Ez abból adódik, hogy a jogalkotó kifejezetten kizárta az HGB 1. § alkalmazhatóságát a HGB 3. § (1) bekezdésében. A társasági jog területén ez a megoldás azt jelenti, hogy egy mezőgazdasági vagy erdészeti vállalkozás tulajdonosa, akinek kereskedelmileg szervezett vállalkozásra van szüksége, dönthet arról, hogy társaságát a tipikus általános gazdasági vállalkozási formákban kívánják működtetni, vagy a kereskedői státuszra jellemző OHG, vagy KG formájában (ehhez kérnie kell a regisztrációt) (Becker, 2004).

A HGB 3. § (1) és (2) bekezdése szerint a gazdákat és az erdészeket csak önkéntes módon szabad nyilvántartásba venni. Ekkor szerezhetik meg a kereskedő státuszt, illetve, ha a vállalkozásuk típusa és alkalmazási köre kereskedelmi tevékenységet (illetve ennek elismerését) igényelné (Teichmann, 2013).

Mielőtt a kereskedelmi törvény reformját (1998) elfogadták volna, a kereskedői státuszhoz való hozzáférés csak a nagy mezőgazdasági és erdészeti üzemek számára volt elérhető (Oetker 2019). A HGB 3. § (2) bekezdésében a kis mezőgazdasági és erdészeti vállalkozásokra nem vonatkozik szabályozás. Mivel a HGB 3. szakaszának (1) bekezdése csak az 1. szakasz alkalmazását zárja ki, és a kereskedelmi kifejezés magában foglalja a mezőgazdasági és erdészeti tevékenységeket is, a szakirodalomban elterjedt vélemény támogatja, hogy a mezőgazdasági és az erdőgazdálkodási kisvállalkozások is regisztrálhatják magukat kereskedőként. Oetker (2019) szerint ez azonban ellentmond a törvényhozás akaratának, amely szándékosan tartózkodni akart a mezőgazdasági és erdészeti tevékenységek kereskedői státuszának új szabályozásától az 1998-as reform során, ezért a HGB 3. szakaszának (2) bekezdésében csak szerkesztői kiigazításra szorítkozott.

2. táblázat: Mezőgazdasági tevékenységet folytató németországi társaságok száma és gazdasági eredményei

Az adófizetési kötelezettséggel rendelkezők gazdasági cél és jogi forma szerinti felosztása 2018		
Jogi forma	adókötelesek	szállítások és szolgáltatások
	száma	1000 euró
gazdasági cél	A föld és erdőgazdaság, halászat	
egyéni vállalkozás	79 506	18 575 572
Közkereseti társaság (OHG)	15 304	6 165 799
Betéti társaság (KG)	2 911	5 209 053
Rt.	86	949 110
Kft.	3 615	7 410 710
Kereskedelmi- és gazdasági szövetkezetek	1 044	2 906 544
Közjogi társaságok gazdasági jelleggel bíró „egységei”	156	300 018
Egyéb jogi formák	301	495 030
Összesen	95 122	38 266 433

Forrás: A Német Szövetségi Statisztikai Hivatal közlése alapján: Statistisches Bundesamt (Destatis) (2020)

A HGB 3. § (3) bekezdése szól a melléküzemről (Nebenbetrieb), amelynek joga van kereskedői státuszhoz jutni regisztráció alapján. A mellékvállalkozás feltételezi, hogy létezik egy fő vállalkozás és egy független kereskedelmi vállalkozás, amelyek között kapcsolat áll fenn. Az utóbbi a fővállalkozótól függ: a termékek tőle származnak, szervezetenként elkülönülve kerülnek forgalomba (Teichmann, 2013). A bekezdés szerint akkor beszélhetünk melléküzemről, ha olyan munkával kapcsolatos cél eléréséről van szó, amely nem esik egybe a fő vállalkozás mezőgazdasági és erdészeti céljával, de annak előmozdítására szolgál. A melléküzem feltételezi, hogy a vállalkozás tulajdonosa megegyezik a fővállalkozás tulajdonosával (Oetker, 2019).

A 2. táblázathoz kapcsolódóan két megjegyzést szeretnék tenni. Egyrészt a Destatis-től kapott tájékoztatás alapján kifejezett statisztikai adat nincsen a mezőgazdasági vállalkozások kaufmann státuszáról. Másrészt a HGB két sajátos társasági formát is szabályoz (KG és OHG). A táblázatban is látható, hogy ezek a formák jelentős számban és gazdasági eredménnyel vannak jelen a gazdálkodók között.

Összefoglalás

A német kereskedelmi szabályozás és az agrárvállalkozások besorolása tágabban értelmezve azt a kérdést veti fel, hogy mennyiben beszélhetünk a mezőgazdasági termelés esetében „rendes” gazdasági tevékenységről. Más szóval, az agrárvállalkozások mennyiben tudnak részt venni a modern gazdasági életben, illetve megkaphatják-e azokat a lehetőségeket és a szabályozással összefüggő extra kiváltságokat, amiket más gazdasági társaságok.

A kereskedői státusz elismerése különösen a 20. században létrejött és modern gazdasági szemlélet alapján dolgozó agrárvállalkozásoknál volt fontos. Az agrárvállalkozások esetében feltétel, hogy legyen földhasználatuk (földtulajdon vagy bérlet), ugyanakkor a kereskedői státuszhoz lényeges, hogy a saját termékeiket értékesítsék. A Szövetségi Bíróság 1960-as döntésével nyitotta meg az utat az agrárvállalkozások előtt a kereskedőként való elismeréshez.

Érdemes a jó gyakorlatok szempontjából is szemügyre venni a német HGB szabályozás jellegét. Véleményem szerint az egy jó megoldás, hogy nem elfogult egyik gazdasági szereplővel szemben sem, és lehetőséget ad arra, hogy egy agrárvállalkozó is eldönthesse, mennyiben akar kereskedői státuszt szerezni. Másrészt fontos az a szemlélet, hogy egy agrárvállalkozás nem a múlt rekvizituma, hanem modern gazdasági szereplő, így járnak neki a hasonló feltételek.

Ezutón szeretném megköszönni a szócikk névtelen bírálóinak a segítségét és hasznos észrevételeit!

Irodalomjegyzék

1. Bárdos P. – Menyhárd A.: (2008): Kereskedelmi jog. Budapest, Hvg-Orac, p. 34-35
2. Becker, A.: (2004): Die Entwicklung des Kaufmannsbegriffs im Sinne eines übergeordneten Abgrenzungskriteriums für den persönlichen Anwendungsbereich handelsrechtlicher Vorschriften. Münster, LIT Verlag, p. 131., 131., 132. ISBN 3-8258-7639-x
3. Dalhuisen H. J.: (2013): Dalhuisen on Transnational Comparative, Commercial, Financial and Trade Law. Oxford, Hart Publishing, p. 41, 41. ISBN 978-0-19-873544-1,
4. Dalhuisen H. J.: (2018): What Does the Transnationalisation of the Commercial Contract Mean? Is There a New Model and Are There Minimum Standards? Is There

- a Law and Economics Perspective? In: Heidemann M. – Lee J. (szerk.): Editors The Future of the Commercial Contract in Scholarship and Law Reform European and Comparative Perspectives. Cham, Springer, p. 27-51. ISBN 978-3-319-95968-9 ISBN 978-3-319-95969-6 Doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-95969-6>
5. Fülöp G.: (1992): *Wirtschaft-Handel-Handelsrecht*. Eger, KOTK, p. 87. ISBN 963-7782-38-9
 6. Heidemann, M.: (2018): *The Future of the Commercial Contract in Scholarship and Law Reform: An Introduction*. In: Heidemann M. – Lee J. (szerk.): Editors *The Future of the Commercial Contract in Scholarship and Law Reform European and Comparative Perspectives*. Cham, Springer, 2-26. p., 7-8 ISBN 978-3-319-95968-9 ISBN 978-3-319-95969-6 Doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-95969-6>
 7. Horváth Attila (2006): *A magyar magánjog történetének alapjai*. Budapest, Gondolat Kiadó, 351., 352-360., 374-378., p., ISBN 963-9610-19-4
 8. Norer, R.: (2005): *Lebendiges Agrarrecht: Entwicklungslinien und Perspektiven des Rechts im ländlichen Raum*. Vienna, Springer, 93., 91., 155, 155, 461. p., ISBN 3211252576, 9783211252574, DOI: <https://doi.org/10.1007/3-211-31025-8>
 9. Oetker, H.: (2019): *Handelsrecht* 8. Auflage. Berlin, Springer, p. 32., 33-34., 33-34., 34. ISSN 0937-7433 DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-662-58142-1>
 10. Olshausen, E.: (1998): *Fragwürdige Redeweisen im Handelsrechtsreformgesetz*. Juristenzeitung. Vol. 53. No. 14. 717-720. p. 717, 718, 718, ISSN 1868-7067 (Online-Ausgabe)
 11. Orlovits, Zs. (2009): *A mezőgazdasági üzem fogalmának agrárjogi értelmezése*. *Gazdálkodás* Vol. 52. No.4. 367-368.p.
 12. Rebhahn, R. (1997): *Kaufleute*. In: Jabomegg, P. (szerk.): *Kommentar zum HGB*. Wien-New York, Springer, p. 85-86. ISBN 3-211-82949-0,
 13. Reymann, C.: (2009): *Das Sonderprivatrecht der Handels- und Verbraucherverträge*. Tübingen, Mohr Siebeck, p. 173, 173. 173., 173. ISSN 1940-9610, DOI: 10.1628/978-3-16-151216-2
 14. Schmidt, K.: (2010): *Münchener Kommentar zum HGB*. München, C.H. Beck, 3. kiadás, Magyarázat az 1. §-hoz 22. megjegyzés
 15. Steding, R.: (2004): *Das Agrarrecht: vom Sonderrecht zu einem Part des Unternehmensrechts*. *Zeitschrift für Rechtspolitik*, No. 1. 7-10. ISSN: 0514-6496 p. 6
 16. Teichmann, A.: (2013): *Handelsrecht*. Nasen-Baden, Nomos, 3. kiadás, p. 120-121. 121., 122., ISBN 978-3-8252-3763-9
 17. <http://www.rechtslexikon.net/d/landwirtschaft/landwirtschaft.htm> (letöltés dátuma: 2020. október 10.)